

CIDIN

Centre for International Development Issues Nijmegen

Ondeugdelijk Onderzoek

**Een bespreking van:
Wiet Janssen
*Management of the
Dutch Development Cooperation***

**door
Paul Hoebink**

**CIDIN
Radboud University Nijmegen
Januari 2010
E-mail: p.hoebink@maw.ru.nl**

Ondeugdelijk Onderzoek

Een bespreking van:
Wiet Janssen
*Management of the
Dutch Development Cooperation*
Proefschrift, Universiteit Twente
Verdedigd 3 december 2009

door
Paul Hoebink

Op 3 december promoveerde Wiet Janssen aan de Universiteit Twente te midden van een mediastorm die de dag daarvoor was ontstaan, omdat vier hoogleraren van vier Nederlandse universiteiten in een e-mail aan decaan en promotor hadden aangegeven dat zij het betreffende proefschrift van zeer geringe kwaliteit vonden en daarom niet toegelaten had mogen worden tot promotie (zie bijlage 1).¹ De schrijver van deze bespreking was één van de ondertekenaars. Deze bespreking mag dus gerust gezien worden, als een getuigenis van wat de auteur daarvan meende om één van de opstellers van de e-mail te zijn.

Janssens promotor, Prof. Erik Joost de Bruijn, was het met deze kritiek in het geheel niet eens. Hij noemde tegenover het blad van de Twentse universiteit de dissertatie 'een uitermate gedegen, wetenschappelijk goed onderbouwd bedrijfskundig onderzoek' en hij stelde dan ook volledig achter de promotie te staan.² Wiet Janssen zelf meende: 'Ik heb geen bezwaar tegen kritiek, maar dan graag op een beschaafde manier. Nu is het weinig inhoudelijk en op de man gespeeld'.³ In een e-mail aan de website 'Geen Stijl' loofde Wiet Janssen een taart uit voor 'echte' kritiek op zijn dissertatie. Hij schreef:

'Mijn proefschrift over ontwikkelingshulp heeft me stevige kritiek opgeleverd van vier hoogleraren, met name van Paul Hoebink. De heren komen echter nergens met concrete voorbeelden, en ik roep ze daarom hierbij op daarmee voor de dag te komen. Maar die voorbeelden kunnen ze waarschijnlijk niet vinden, want wie mijn proefschrift leest kan zelf zien dat hun kritiek kant noch wal raakt.'⁴

Omdat mijn collega's bij het CIDIN gek zijn op taart en ik een dergelijke uitnodiging niet onbetuigd wil laten, zijn er twee aanvullende redenen om deze bespreking te schrijven.

Wiet Janssen heeft een boek geschreven van 228 bladzijden, met daarbij samenvattingen in het Engels en Nederlands, dankwoord en voorwoord, en 11 bijlagen. Het proefschrift telt tien hoofdstukken. In hoofdstukken twee en drie geeft

¹ Dat het niet toegelaten had mogen worden tot promotie, is geen kwestie van censuur, zoals door sommigen op websites is geponereerd, maar heeft te maken met de bescherming van de officiële wetenschappelijke titel 'doctor'. Voor het bereiken van die titel hoort men deugdelijk wetenschappelijk onderzoek te hebben gedaan: een dissertatie is een 'proeve van bekwaamheid'.

² <http://www.utnieuws.utwente.nl/new/printversie.php?id=75256>.

³ *De Volkskrant*, 9 december 2009. Ik laat het aan de lezer om te oordelen of onze kritiek zijn onderzoek en zijn proefschrift betreft of de persoon Wiet Janssen.

⁴ http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2009/12/wie_wil_er_taart_van_wiet_jans.html.

hij volgens zijn inzichten de doelstellingen van de internationale ontwikkelings-samenwerking en de resultaten van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking weer. In hoofdstuk vier en vijf presenteert hij in respectievelijk zes en twaalf pagina's zijn onderzoeksontwerp en zijn onderzoeksmodel. In de daarop volgende vier hoofdstukken komen achtereenvolgens de toestand van ontwikkelingslanden, de mogelijkheid van het bereiken van ontwikkelingsdoelstellingen, het externe en het interne management van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking aan de orde. Het betekent dat de kern van het proefschrift, volgens de titel en volgens de promotor,⁵ het management van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking het moet doen met één vijfde van de hoofdstukken en één derde van het aantal pagina's.

Wiet Janssen is een buiten-promovendus, dus niet een jonge onderzoeker die binnen een onderzoeksschool is opgeleid en binnen dat kader vier tot vijf jaar aan een promotieonderzoek besteedt. Een buiten-promovendus is iemand die komt 'aanwaaien', normaal iemand die vaak lange tijd praktijkervaring op heeft opgedaan, met pensioen is gegaan of anderszins na die ervaringen uit zijn leven een zinnige invulling wil geven door studie en die dus zijn eigen onderzoek betaalt. Daar is niets mis mee. Het is zelfs uitermate sympathiek. Wiet Janssen heeft twintig jaar als ingenieur in de ontwikkelingssamenwerking gewerkt, bij waterprojecten en afvalverwerkingprojecten. Hij heeft daarna meer dan vijf jaar aan dit proefschrift gewerkt. Maar die inzet, overtuigingen en ervaringen maken buitenpromovendi, zoals Wiet Janssen, nog geen goede onderzoekers.

Waarom had dit proefschrift niet geaccepteerd mogen worden voor een doctorstitel in Twente?⁶ Op de eerste plaats is het geen origineel onderzoek. Janssen heeft zich bijna geheel gebaseerd op bronnen van anderen en 25 interviews, waarvan volstrekt onduidelijk is hoe hij deze heeft gevoerd en wat de uitkomsten daarvan waren. De geïnterviewden zijn politici en experts, plus 15 ambtenaren van Buitenlandse Zaken. De promovendus maakt niet duidelijk op grond van welke criteria deze personen zijn geselecteerd, waarop hij ze heeft bevraagd, zelfs niet wanneer hij ze heeft geïnterviewd. In zijn gehele proefschrift verwijst hij nauwelijks (24 keer) naar deze interviews en al helemaal niet naar de gebruikte documenten.

Janssen noemt in zijn achtste bijlage ook een dertigtal interne documenten die hij zou hebben bestudeerd en gebruikt. Het betreft grotendeels documenten uit de periode 2004-2005, zoals sjablonen voor Beoordelingsmemoranda, aanwijzingen voor contextanalyse of voor de track records, e.d. In de tekst zijn alleen al de verwijzingen, naar deze documenten op één hand te tellen, laat staan dat hij er blijk van geeft dat hij de documenten aan een kritische tekstanalyse onderworpen heeft. Een dergelijke precieze tekstanalyse is namelijk het begin van iedere organisatie- of beleidsanalyse. Waar hij verder helemaal geen aanduiding van geeft, is of hij het gebruik of de toepassing van deze memoranda en aanwijzingen heeft geanalyseerd via interviews of dossieronderzoek. Immers, als deze documenten belangrijke managementinstrumenten zouden zijn, dan zouden niet alleen deze documenten zelf een precieze analyse hebben verdiend, maar vooral ook het gebruik daarvan. De

⁵ In een radiodiscussie met ondergetekende bij 'Dit is de Dag', KRO, Radio 1 op vrijdag 4 december stelde de promotor dat het proefschrift ging over het management van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Daarmee suggererend dat het proefschrift *niet* gaat over de resultaten van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking.

⁶ Ik wil hier niet ingaan op de redenen waarom de promotor en de universiteit van Twente dit proefschrift hebben geaccepteerd, want, zoals ik ook al in antwoord op vragen van journalisten stelde, dat blijft gissen.

conclusie moet zijn dat Janssen zijn onderzoek vooral op secundaire bronnen (boeken, artikelen, rapporten, websites) heeft gebaseerd.

Hij doet vanuit die bronnen sterke uitspraken en trekt voortdurend stevige conclusies. Het onderzoek van derden gebruikt hij bovendien op een zeer selectieve manier. Dat wordt allereerst goed zichtbaar in een hoofdstuk (3) over de 'doelstellingen en resultaten van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking'. Die geschiedenis wordt weergegeven in amper één pagina (33-34), geeft geen inzicht in de veranderingen daarin over de jaren, laat staan in de belangrijke veranderingen in het management van de hulp door de herijking van het buitenlands beleid (in 1995) en onder minister Eveline Herfkens. Daarna volgt een bespreking van een drietal nota's, maar nergens wordt duidelijk gemaakt waarom nu precies deze nota's worden geanalyseerd en waarop ze worden geanalyseerd. Zo wordt bijvoorbeeld het Interdepartementaal Beleidsonderzoek 'Effectiviteit en coherentie van ontwikkelingssamenwerking' uit 2003 door Janssen samengevat, terwijl de belangrijkste aanbevelingen van dat onderzoek - zoals een verdere multilateralisering van de Nederlandse hulp - door Van Ardenne expliciet zijn afgewezen en het rapport dus van weinig betekenis is geweest voor beleid, organisatie en management van de Nederlandse ontwikkelingshulp. Janssen noemt deze aanbeveling tot multilateralisering van de hulp in één regel, terwijl deze toch ook juist door de IBO-werkgroep is ingegeven vanuit management overwegingen (vermindering van transactiekosten).

Ook van de nota's van Van Ardenne - *Aan Elkaar Verplicht* - en Koenders - *Een Zaak van Iedereen* - wordt alleen een grove opsomming van een willekeurig aantal punten gegeven (36-40), zonder dat de nota's precies worden geanalyseerd, de managementaspecten er worden uitgelicht en zonder deze te vergelijken met voorafgaand beleid. Dat mondt - na twee volstrekt onleesbare en willekeurige diagrammen (42-45) - uit in stevige uitspraken als 'all these Dutch goals are rather pointless' (49).

Het meest sterk komt het selectieve gebruik van bronnen naar voren daar waar het gaat om de resultaten van ontwikkelingssamenwerking. Janssen baseert zijn conclusie dat de Nederlandse ontwikkelingshulp niet werkt op zes onderzoeken van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB), die ondertussen 324 onderzoeken heeft uitgevoerd. Waarom hij deze zes onderzoeken uit die 324 heeft uitgekozen blijft volstrekt onduidelijk. Nog sterker Wiet Janssen haalt uit deze onderzoeken nagenoeg alleen de negatieve bevindingen, de positieve slaat hij over. Zo stelt hij op basis van daarvan: 'All evaluations concluded that little results were realised' (62). Uit de evaluaties over steun aan de gezondheidssector en het basisonderwijs komt echter een veel genuanceerder beeld naar voren dan Janssen schetst, zeker als daarbij ook de evaluatie van de gezondheidszorg in Tanzania (2007) en de twee grote evaluaties van steun voor het basisonderwijs in Oeganda en Zambia (2008) betrokken waren.

Janssen ziet bovendien niet dat deze evaluaties geheel verschillende instituties betreffen en heus niet alleen de Nederlandse ontwikkelings-samenwerking. Zo is in één van de door hem aangehaalde evaluaties (over schuldkijschelding) niet Buitenlandse Zaken onderwerp van kritiek, maar het Ministerie van Financiën, maar dat ontgaat hem. In een volgende de Voedsel- en Landbouw Organisatie (FAO) van de VN.

Het proefschrift van Wiet Janssen heeft geen deugdelijk theoretisch kader en mist een goede verantwoording van de gebruikte methoden en technieken. Pas in

hoofdstuk 5 komt Janssen met zijn onderzoeksmodel. Hij heeft daarvoor in paragraaf 3.5 de vijf sleutelaspecten van management uiteengezet. Die zijn nogal voor de hand liggend (het formuleren van geschikte doelen, het vaststellen van een strategie, het realiseren van die strategie, de 'structurele organisatie', 'monitoring' van processen'). Janssen stelt dan ook, overigens zonder ook maar een enkele verwijzing, dat die in alle boeken over management terug te vinden zijn en dat zal zeker waar zijn, maar hij had deze vijf sleutelaspecten kritisch moeten bespreken aan de hand van die literatuur en vervolgens moet laten zien hoe hij deze wilde gaan toetsen aan de organisatie en het management van de Nederlandse ontwikkelingsamenwerking.

Zeer opmerkelijk is dan dat Janssen in hoofdstuk 5 niet meer, slechts impliciet, op deze vijf sleutelaspecten terug komt. Hij baseert dat model geheel en al op twee boeken van professor De Leeuw over bedrijfskundig management (75-76), een systeembenadering waarin 12 elementen van een algemeen management model naar voren komen. Opnieuw, dit model wordt niet geplaatst binnen een kritische discussie van internationale managementliteratuur. Wat geheel ontbreekt is ook maar enige referentie naar de literatuur over management van ontwikkelingsorganisaties.⁷ Dit had natuurlijk eigenlijk het eerste hoofdstuk van het boek moeten zijn, waarin uit het theoretisch-analytisch kader de belangrijkste onderzoeksvragen zouden zijn moeten ingeleid en afgeleid.

Je verwacht dan dat de '12 elementen van De Leeuw' en centrale rol gaan spelen en dat deze systematisch zullen worden afgelopen in het vervolg, maar dat is niet het geval. Wie Janssen brengt ze terug tot vier subvragen die in vier volgende hoofdstukken worden behandeld: de omstandigheden in ontwikkelingslanden, de haalbaarheid van de belangrijkste doelstellingen van de Nederlandse ontwikkelingsamenwerking, het externe management en het interne management. Slechts in het hoofdstuk over het interne management spelen de '12' weer een rol en worden ze in nog geen twintig pagina's 'behandeld'. De 'capabilities' van de staf van het Ministerie en de ambassades hier bijvoorbeeld in twee regels (in het hoofdstuk ervoor in twee pagina's).

Het methodisch hoofdstuk (4), dat vreemd genoeg vooraf gaat aan het onderzoeksmodel, telt slechts zes pagina's en bestaat voor het grootste deel uit een serie algemeenheden. De passages over hoe Janssen zijn onderzoek heeft uitgevoerd (71) zijn uiterst summier. Het wordt niet duidelijk hoe hij zijn literatuur heeft geselecteerd, op welke gronden hij de mensen die hij heeft geïnterviewd heeft geselecteerd en wat hij deze precies heeft gevraagd. Ze zijn geselecteerd, stelt Janssen op één plaats, vanwege hun kennis van de topics van het onderzoek, maar hoe hij dat heeft gedaan en hoe hij de aanwezigheid van die kennis heeft vastgesteld is onduidelijk. Evenmin vernemen we welke mensen *niet* met hem wilden praten.⁸ Interview-guides e.d. zijn niet opgenomen in de dissertatie. Dat alles is, gezien het geringe aantal verwijzingen naar die interviews en vanwege het systematische gebrek aan analyse van managementprocessen in het ministerie, niet alleen belangrijk om vast te stellen, maar illustreert ook de zwakke onderzoeksbasis van deze dissertatie.

⁷ En daarover is toch de laatste jaren het nodige verschenen, onder andere: Cox/Healy/Koning 1997; Carr a.o. 1998, Hyden/Mukandala 1999, Gibson a.o. 2005, Martens a.o. 2002, Eriksson Baaz 2005, Schabbel 2007, Whitfield 2009.

⁸ In een brief naar HIVOS beklagde Wiet Janssen zich over de geringe medewerking van particuliere ontwikkelingsorganisaties. Correspondentie in handen van de auteur van deze bespreking.

Zo komt Wiet Janssen in de laatste hoofdstukken van zijn dissertatie met een hele serie sterke oordelen die niet gebaseerd zijn op onderzoek, maar alleen zijn eigen meningen weergeven. Een aantal voorbeelden maken dat duidelijk. In het hoofdstuk over de haalbaarheid van de doelen van de Nederlandse ontwikkelings-samenwerking is er geen precieze tekstanalyse van nota's en notities van wat die doelstellingen precies zijn en hoe die over de jaren veranderd zijn. Janssen stelt, zonder enige tekstverwijzing, deze gelijk aan de Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen (MDGs) en stelt, opnieuw zonder enige verwijzing dat hij ook naar de gezondheidseffecten van investeringen in gezondheidszorg en watervoorziening, naar de bijdrage aan armoede door investeringen in basisonderwijs, en naar de vraag of goed bestuur bijdraagt aan economische groei. Ieder van deze onderwerpen is al een proefschrift waardig, vanwege de ingewikkelde theoretische vraagstukken die er achter liggen, methodologische problemen om de verbanden vast te stellen en de grote hoeveelheid literatuur die daarover is. Het mag duidelijk zijn dat Janssen zich hier een onmogelijke taak heeft gesteld en dus voortdurend uit de bocht schiet. Dat leidt tot kromme en ongefundeerde conclusies als:

'The overall conclusion is that, where food is scarce, water supply programs and health care programs cause more population growth and more child malnutrition. Because such programs generally target the poorest population, where hunger is common, they will not lead to better health.' (120)

Aan het eind van het hoofdstuk wordt dit nog krachtiger samengevat waar hij stelt dat water- en gezondheidszorgprojecten geen effect hebben op de gezondheid (131). Voor degene die niet ziet hoe krom deze redenering is: Janssen laat zien dat schoon drinkwater zorgt voor een teruggang in kindersterfte, maar stelt vervolgens één op één dat dat weer leidt tot hogere geboortecijfers; hij veronderstelt vervolgens dat er een tekort is aan voedsel en ondervoeding; en knoopt dan de twee aan elkaar; hetzelfde proces herhaalt hij voor gezondheidszorg programma's. Je zou bijna veronderstellen dat Wiet Janssen ons allemaal terug wil hebben naar het begin van de negentiende eeuw, toen we ook in Europa nog zaten met slechte drinkwatervoorziening, slechte sanitaire voorzieningen en de regelmatige uitbraak van allerlei ziektes waartegen nog niet gevaccineerd kon worden.

Over onderwijs is de redenering misschien nog simplistischer:

'The conclusion is that, because poor children do not get any further education, primary education is irrelevant for their future and it does not contribute to poverty reduction. There fore, primary education is not as suitable goal for the Dutch development cooperation. It does not help the poor'. (124)

Nogmaals, over de verhouding tussen onderwijs en economische groei, over onderwijs en armoedebestrijding is een dissertatie te schrijven. Wiet Janssen doet dat in drie pagina's met de redenering dat investeringen met ontwikkelingshulp in lager onderwijs het aantal schoolgaande kinderen wel mag verhogen, maar dat dan de kwaliteit van het onderwijs nog niet verbeterd is. Dat is ongetwijfeld waar, daarom investeren al deze programma's juist ook in de opleiding van onderwijzers en het verbeteren van het lesmateriaal. Maar opnieuw, wat wil Wiet Janssen dan? Kinderen maar niet naar school laten gaan?

Een aantal andere voorbeelden. In amper een pagina (160-161) doet hij de Wereldbank af als een organisatie waarvan de resultaten gemengd zijn. Met alle kritiek die op de Wereldbank mogelijk is, zijn er alleen al over deze organisaties tientallen boeken verschenen en nog veel meer degelijke evaluatierapporten van de

evaluatie-afdeling van de Bank, die toch een heel wat genuanceerder beeld oproepen. De ontwikkelingssamenwerking van de Europese Unie moet het met nog geen halve pagina (165) doen en alle essentiële bronnen die daarover zijn, ontbreken in de verwijzingen en de literatuurlijst. Desalniettemin is de conclusie:

'The EU aid is similar to that of the MFA, and it faces the same problems. Its results will be similarly limited'.

Onnodig te zeggen dat een zelfde serie sterke uitspraken verschijnt op de pagina's (149-160) over Nederlandse organisaties die op een of andere manier betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking, of zelfs breder ontwikkelingsstudies. Zo wordt van de landelijke onderzoeksschool op het terrein van ontwikkelingsstudies CERES - overigens nagenoeg geheel betaald door universiteiten en niet uit het hulpbudget - beweerd dat het onderzoek weinig zal bijdragen tot vermindering van armoede (157). Wiet Janssen heeft de vele onderzoekspublicaties van die onderzoeksschool natuurlijk niet bestudeerd, maar hij heeft ook zelfs geen poging gedaan om te onderzoeken welke mogelijke verbanden er zouden kunnen zijn tussen onderzoek en armoedebestrijding.

Over één van de belangrijkste adviesorganen van de Nederlandse regering op het terrein van het buitenlands beleid, de Adviesraad Internationale Vraagstukken, stelt Wiet Janssen dat daar 'numerous specialists' (het zijn er ongeveer 60) en 'verschillende' commissies (het zijn er vier) bij betrokken zijn (overigens maar één commissie voor ontwikkelingssamenwerking met 17 leden). Hij constateert dat de kwaliteit van de adviezen behoorlijk varieert en dat de meeste van de AIV-adviezen niet specifiek en onrealistisch zijn (155-156). Daar zou ik best mee kunnen instemmen - ik heb ook grote twijfels over de kwaliteit van de adviezen van de AIV over ontwikkelingssamenwerking, maar ik zou dat niet durven stellen in amper één pagina, zonder een serieuze analyse van die adviezen.

Zelfs, en daar schijnt het gezien de titel van het proefschrift *Management of the Dutch Development Cooperation* om te draaien, naar de managementsystemen bij Ontwikkelingssamenwerking heeft Wiet Janssen geen serieus onderzoek gedaan. Een goede analyse bijvoorbeeld van belangrijke managementinstrumenten van het ministerie als de jaarplannen en jaarverslagen van de ambassades ontbreekt. Het monitoringsysteem op ontwikkelingssamenwerking van Buitenlandse Zaken wordt in negen regels (202-203) afgedaan als niet specifiek genoeg, maar uit geen enkele zin blijkt dat Janssen (a) dat systeem kent of heeft bekeken, laat staan (b) geanalyseerd hoe het met gegevens wordt gevuld en het precies gebruikt wordt of (c) daarover deskundigen van het ministerie heeft geïnterviewd. De resultatenrapportages die het ministerie gebaseerd op dat monitoringsysteem al drie keer heeft uitgebracht, ontbreken in zijn literatuurlijst.⁹ Hetzelfde geldt belangrijke internationale wetenschappelijke literatuur over management van ontwikkelingsorganisaties en de *Peer Reviews* van het Development Assistance Committee van de OESO.

Wiet Janssen gaat op een uiterst curieuze manier om met zijn bronnen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn uitspraken over corruptie en ontwikkelingshulp. Corruptie is en was een hot item voor Janssen. Maar liefst 113 keer verschijnt het in zijn dissertatie. Toen hij in 2002 met zijn onderzoek begon, stond één van de Nederlandse

⁹ In zijn e-mail naar de website 'Geen Stijl' stelt hij dat ik hem ten onrechte verwijt dat hij die van 2009 niet heeft gezien, omdat zijn proefschrift toen al bij de promotiecommissie lag, maar hij heeft ook de twee eerdere rapportages van 2005 en 2007 niet gezien. Zie: http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2009/12/wie_wil_er_taart_van_wiet_jans.html

ontwikkelingsorganisaties HIVOS hem op verzoek van zijn promotor te woord over het management van ontwikkelingsorganisaties. Tot stomme verbazing van HIVOS kreeg men vervolgens een tussenrapport met als titel 'Corruption in development co-operation, a survey of methods, causes and effects'. Verbazing omdat het rapport geen enkel verband had met het ontvangen onderzoeksvoorstel en de gevoerde gesprekken, maar er wel zeer stevige uitspraken over het gebrek aan aandacht voor corruptie bij ontwikkelingsorganisaties werden gedaan. Het leidde er uiteindelijk toe dat de promotor aan HIVOS meldde dat 'het onderwerp corruptie momenteel geen onderzoeksonderwerp is van de leerstoel'. Hij besloot: 'Het u toegezonden concept stuk is en wordt dan ook niet door ons geautoriseerd'.¹⁰

Die sterke uitspraken zijn desalniettemin ook in het proefschrift terug te vinden, evenals de bijzondere omgang met informatiebronnen. Dat begint al bij de eerste bron (tekst box, pagina 91) over de kosten van corruptie. Daar wordt Berkman, 'head of the Corruption and Fraud Investigation Unit of the World Bank', aangehaald, die zou stellen dat 30 tot 40 procent van de Wereldbank leningen verloren zijn gegaan door corruptie. Op de eerste plaats was Berkman geen hoofd, maar na zijn pensionering onderzoeker bij die net opgerichte eenheid. Vijf jaar na zijn vertrek daar publiceerde hij zijn boek *The World Bank and the Gods of Lending*.¹¹ Op de door Wiet Janssen aangehaalde pagina (27) noch op de omringende pagina's noemt Berkman cijfers. Sterker nog, Berkman is uiterst voorzichtig met het inschatten van de verliezen die de Wereldbank lijdt door corruptie, omdat die zonder diepgaand onderzoek moeilijk te achterhalen zijn en omdat de leiding van de Wereldbank natuurlijk de neiging heeft deze minimaal te noemen. Berkman noemt 10 procent verliezen bij speciale overheidsprogramma voor capaciteitsopbouw (166) en vanuit schattingen door staf van de Bank (230), afhankelijk van de regering en het type project 15 tot 40 procent (173), terwijl hij, in het speciale hoofdstuk dat hij wijdt aan de kosten van corruptie (hoofdstuk 20), vooral een oproep doet om onder andere door vergelijking van contracten de kosten in kaart te brengen en actie te ondernemen. Wiet Janssen heeft verder niet onderzocht, watvoor maatregelen de Wereldbank de afgelopen jaren ondernomen heeft om corruptie te bestrijden.¹²

Het volgende citaat is nog dubieuzer. Zo stelt Wiet Janssen, ook in verschillende interviews, dat Caritas Internationalis, de Rooms-katholieke koepel van hulporganisaties, gesteld heeft dat 20 tot 30 procent van zijn hulp verloren ging door corruptie (91). Hij verwijst daarbij naar het boek van Georg Cremer, maar uit zijn literatuurlijst blijkt dat hij alleen gebruik gemaakt heeft van een bespreking van dat boek.¹³ Georg Cremer schreef zijn boek echter vóór hij secretaris-generaal van

¹⁰ Correspondentie tussen HIVOS, promovendus en promotor van juli 2002 tot en met maart 2003, in handen van de auteur van deze boekbespreking.

¹¹ Sterling: Kumarian Press, 2008.

¹² Zo heeft de Wereldbank sinds 2001 een speciale Integriteit Departement, die sinds 2008 onder leiding staat van een Vice-President die ook een jaarverslag uitbrengt, en heeft een speciale commissie onder leiding van Paul Volcker een serie aanbevelingen gedaan om corruptie aan te pakken. Vorig jaar juli kwam er bijvoorbeeld zo een opmerkelijke overeenkomst met Siemens tot stand, na een corruptiezaak met een Siemens-dochter in Rusland, waarbij Siemens onder andere beloofde \$ 100 miljoen te betalen voor het anti-corruptieprogramma van de Wereldbank. De Wereldbank stelt tevens dat zij sinds 1996 meer dan 600 anti-corruptieprogramma's in een groot aantal ontwikkelingslanden heeft ondersteund.

¹³ Het gaat om de bespreking van Cremer's boek door Doris Regina Gothe: Donor Responsibility and The Diversion of Aid Money. An Insider's Book on Corruption in Development Cooperation. In: D+C Development and Cooperation (No. 2, March/April 2002, p. 26 - 27). Ook: <http://www.inwent.org/E+Z/zeitschr/de202-10.htm>

Caritas Duitsland werd. In dat boek stelt hij met als voorbeeld Indonesië dat bij grote infrastructuurprojecten wel 20 tot 30 procent verloren gaat aan corruptie. Het betreft dus niet de humanitaire hulp van Caritas zelf.¹⁴ Caritas Internationalis belegde in 2002 een conferentie die ging over corruptie en de militarisering van de humanitaire hulp, niet over corruptie en ontwikkelingshulp. De organisatie heeft daarna bovendien verschillende oproepen georganiseerd ter bestrijding van corruptie.

Dit is belangrijk, omdat Janssen verderop (151 en 152) dit voorbeeld opnieuw naar voren haalt om te wijzen op het risico van corruptie bij lokale NGO's en om aan te duiden dat Nederlandse particuliere ontwikkelingsorganisaties zich helemaal niet bewust zijn van problemen rond corruptie. Het bewijs dat hij daarvoor aanvoert is dat hij in de jaarverslagen van Nederlandse hulporganisaties daarover niets terug heeft kunnen vinden (152). Nogmaals, hij heeft de organisaties er blijkbaar niet over geïnterviewd. Hij heeft bovendien de jaarverslagen slecht gelezen, want veel organisaties refereren juist wel naar de financiële inspecties die ze uitvoeren en naar de stopzetting van financiering als er sprake is van fraude.¹⁵

De volgende citaten van Janssen over corruptie (91) betreffen allemaal gevallen van overheidscontracten in landen als Peru, Brazilië en Thailand rondom aanschaf van goederen, diensten en bij bouwcontracten. Tevens is er een verwijzing naar een uitstekend artikel uit 1982 van Robert Wade, die op uiterst minutieuze wijze de fraude rondom irrigatie systemen in Zuid-India heeft onderzocht; de wijze waarop verantwoordelijke ambtenaren zich verrijken bij bouwopdrachten en herstelwerkzaamheden en zich door boeren te laten betalen voor de toevoer van water.¹⁶ Kortom, het betreft allemaal vormen van corruptie zoals die zich in alle landen - en niet alleen in ontwikkelingslanden - voordoen. Een relatie met hulpprogramma's kan daarbij gelegd worden, maar is zeker lang niet in alle gevallen evident of aanwezig.

Belangrijker is, dat Janssen nergens goed aangeeft wat het beleid van donororganisaties op het terrein van fraude- en corruptiebestrijding precies is. Integendeel, hij haalt Susan Rose-Ackerman die zou beweren dat hulp niet een goed instrument is om bestuur te verbeteren (125). Dat zou opmerkelijk zijn, want Rose-Ackerman deed het onderzoek voor haar boek juist toen ze werkte op de onderzoeksafdeling van de Wereldbank en bleef daarna bij verschillende onderzoeken van de Wereldbank (en UNDP) naar corruptie betrokken. Zij wijdt, in tegenstelling tot wat Janssen beweert, dan ook een heel hoofdstuk aan wat de internationale gemeenschap kan doen om corruptie te bestrijden (in ontwikkelingsprojecten, door hervormingen te steunen, in de internationale zakenwereld, bij het witwassen van geld).¹⁷ Allemaal zaken die ook na het

¹⁴ Georg Cremer, *Korruption Begrenzen. Praxisfeld Entwicklungspolitik*. Freiburg: Lambertus Verlag, 2001 (2e druk 2008). In hoofdstuk 5 gaat Cremer in op de kosten van corruptie. De genoemde schatting is afkomstig van de staf van de Wereldbank in Indonesië.

¹⁵ Enige voorbeelden: Cordaid Jaarverslag 2006, p. 163; Cordaid Jaarverslag 2007 p. 135, 173 e.v. ; Cordaid Jaarverslag 2008, p. 131, 137, 165 e.v.; HIVOS Jaarverslag 2006, p.69; HIVOS Jaarverslag 2007, p. 68; HIVOS Jaarverslag 2008, p. 55; Oxfam Novib Jaarverslag 2006, p. 25; Oxfam Novib Jaarverslag 2007, p. 35; Oxfam Novib Jaarverslag 2008, p. 110. Overigens rapporteren Cordaid en HIVOS veel preciezer over fraudegevallen dan de andere organisaties.

¹⁶ Robert Wade, *The System of Administrative and Political Corruption: Canal Irrigation in South India*. In: *The Journal of Development Studies*, vol. 18, no. 3, 1982, pp. 287-328.

¹⁷ Susan Rose-Ackerman, *Corruption and Government. Causes, Consequences and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. In hoofdstuk 10 werkt zij haar visie op corruptiebestrijding verder uit.

verschijnen van haar boek de nodige aandacht hebben gekregen, ook van de Nederlandse minister voor Ontwikkelingssamenwerking Bert Koenders.¹⁸ Onnodig te stellen, dat Janssen dat allemaal niet gevolgd en onderzocht heeft.

Tweede heet hangijzer voor Wiet Janssen zijn de 'Dutch Disease' effecten van ontwikkelingshulp. Het optreden van die 'ziekte' zou inhouden dat als een land veel hulp zou ontvangen, deze hulp een zodanig effect heeft op de wisselkoers van de nationale munt van het hulpontvangende land, dat de export in hoge mate wordt bemoeilijkt. Janssen wijdt er een aparte paragraaf (6.4) aan om dat te bewijzen. Opnieuw is het gebruik van bronnen dubieus. Zo heeft Karel Verbeke van het IOB in Antwerpen een uitstekend paper geschreven, waarin hij een overzicht geeft van de literatuur over deze 'Hollandse ziekte'.¹⁹ Zijn conclusie is dat het bewijs dat hulp deze ziekte veroorzaakt niet overtuigend is. Wel meent hij dat er genoeg theoretische argumenten zijn om te veronderstellen dat het risico van 'Hollandse ziekte' serieus genomen moet worden als de hulp sterk opgevoerd zou worden, gebruik makend van nieuwe hulpinstrumenten zoals budget support.²⁰ Wie Janssen haalt alleen het laatste deel van deze conclusie aan. Zijn eigen uiteindelijke conclusie dat ontwikkelingshulp tot negatieve gevolgen kan leiden op groei en armoede. Hij verwijt vervolgens het Ministerie van Buitenlandse Zaken geen enkele aandacht te besteden aan een fenomeen dat niet bestaat. En iets verderop zelfs dat het 'Ministerie van Buitenlandse Zaken actief heeft bijgedragen aan de 'Hollandse ziekte' en hulpafhankelijkheid' in Mozambique (131).

Het is tenslotte vervelend dat het proefschrift in uitermate krakkemikkig Engels is geschreven (alleen de titel is al 'Dunglish'), veel erger echter is dat er storm aan fouten in het proefschrift staat. Twee laatste voorbeelden slechts om de lezer van deze bespreking niet verder te vervelen:

- PSO wordt een 'semi-governmental organisation' genoemd waar het een vereniging van particuliere ontwikkelingsorganisaties is;
- WOTRO is volgens Wiet Janssen een adviesorgaan in werkelijkheid is het een onderzoeksprogramma (het - opgeheven - adviesorgaan op dit terrein was RAWOO).

De conclusie moet zijn, dat Wiet Janssen geen origineel onderzoek heeft gedaan maar slechts literatuuronderzoek en dat hij zijn kaarten daarbij enorm heeft overspeeld door in feite de gehele sector onder de loep te willen nemen. Uiteindelijk leidt tot een serie van wilde meningen die gebaseerd zijn op drijfzand.

Dat is ernstig, want het aanvaarden van een ondeugdelijk proefschrift leidt niet alleen tot reputatieschade voor een promovendus, een promotor en een universiteit. Het is ook zeer schadelijk voor terreinen van overheidsbeleid die in een dergelijke dissertatie worden 'onderzocht'. Immers de promovendus gaat ten

¹⁸ Zo noemde Koenders in zijn redevoering over 'Ontwikkelingssamenwerking 2.0' in november 2008 het bestrijden van corruptie zijn tweede grote aandachtspunt.

¹⁹ K.Verbeke, Dutch Disease in Aid-recipient Countries; Are there medicines to avoid an outbreak? Antwerp: IOB Discussion Paper 2007.05, October 2007.

²⁰ Daarbij blijft de vraag hoe zwaar die theoretische argumenten kunnen wegen, omdat er ook over de 'resource curse', toch gezien als de eerste en belangrijkste veroorzaker van de 'Hollandse ziekte', nog lang geen eenduidigheid bestaat onder economen. Dan geldt bovendien dat inkomsten uit ontwikkelingshulp nog nooit en te nimmer de niveaus hebben bereikt van die uit de export van grondstoffen (in verhouding tot de totale inkomsten aan buitenlandse valuta). Dat betekent ook al dat dit risico waarschijnlijk zwaar overdreven wordt.

onrechte op een wetenschappelijk platform staan om zijn ongefundeerde meningen te verkondigen.²¹ Bij ontwikkelingssamenwerking hebben we recentelijk gezien dat een van de slechtste boeken over ontwikkelingssamenwerking van de afgelopen veertig jaar (*Dead Aid* van Dambisa Moyo)²² en nu een volstrekt ondeugdelijk proefschrift leiden tot een debat die de werkelijkheid, het beleid en de resultaten daarvan, op geen enkele manier fair en eerlijk weergeven. Als we niet oppassen, dan leidt dat tot beslissingen die slechter zijn dan die boeken of proefschriften.

²¹ Dat blijkt ook al uit het feit dat Wiet Janssen doo diverse media wordt uitgenodigd om als deskundige op te treden, zoals over humanitaire hulp in Haïti bij BNR-Nieuwsradio op 18 januari of bij het Volkskrant-debat over het WRR-rapport over ontwikkelingssamenwerking op zondag 24 januari (onder de noemer ‘recent gepromoveerd over de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking’).

²² Voor een bespreking daarvan zie de website van het CIDIN:
http://www.ru.nl/cidin/research/publications_cidin/

Bijlage 1:

E-mail van vier hoogleraren aan de Decaan van de Faculteit Management en Bestuur en de promotor van Wiet Janssen

----- Doorgestuurd bericht van p.hoebink@maw.ru.nl -----

Datum: Mon, 30 Nov 2009 09:32:44 +0100

Van: Paul Hoebink <p.hoebink@maw.ru.nl>

Antwoorden aan: Paul Hoebink <p.hoebink@maw.ru.nl>

Onderwerp: Promotie Wiet Janssen

Aan: p.j.j.m.vanloon@utwente.nl, e.j.debruijn@utwente.nl

Cc: Eric Smaling <smaling@itc.nl>, Rob Visser <robvisser44@gmail.com>, "Gunning, J.W. (Jan Willem)" <jgunning@feweb.vu.nl>, promotiesUT@secr.utwente.nl

Geachte collega's,

Met grote verbazing en zorg hebben wij - vier hoogleraren op het terrein van de ontwikkelingsstudies en ontwikkelingssamenwerking aan vier Nederlandse universiteiten - deze week kennis genomen van de dissertatie van Wiet Janssen, die deze a.s. donderdag zal verdedigen. Wij achten deze dissertatie van een bedenkelijke kwaliteit onder andere om de volgende redenen:

- 1. De dissertatie is niet gebaseerd op origineel onderzoek, maar voor het overgrote deel op de bestudering van secundair bronnenmateriaal.**
- 2. De negatieve conclusies over de resultaten van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking zijn louter gebaseerd op een zestal onderzoeken van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. Onduidelijk is waarom net deze zes evaluaties zijn gekozen (van de meer dan 300 die de Inspectie heeft verricht). De promovendus analyseert ook in het geheel niet de onvergelykbaarheid van deze evaluaties (hij onderkent bijvoorbeeld niet dat de kritiek in één van de evaluaties niet gericht is op het Ministerie van Buitenlandse Zaken, maar op dat van Financiën).**
- 3. De promovendus citeert uit deze evaluaties alleen de negatieve conclusies en noemt niet de positieve bevindingen, zoals hij ook andere gebruikte wetenschappelijke literatuur veelal ongenuanceerd weergeeft.**
- 4. Pas in hoofdstuk 4 komt de promovendus met een - uiterst summier en onduidelijk - overzicht van de gebruikte methodologie. Hij presenteert vervolgens een organisatiemodel, dat niet kritisch ter discussie wordt gesteld vanuit de vakliteratuur op managementgebied, laat staan vanuit de wetenschappelijke discussie over ontwikkelingsorganisaties, die ook**

geheel in zijn literatuurlijst ontbreekt.

5. Die methodologie is opgehangen in een willekeurig ogende figuur (5.2) die in de volgende hoofdstukken leidt tot een ware kruistocht, waarvan geenszins duidelijk is of deze gebaseerd is op de gehouden interviews, documentanalyse of andere methodes.

6. Het leidt tot een hele serie negatieve opmerkingen en regelrechte beschuldigingen (van onethisch gedrag door adviesbureau's) in de hoofdstukken 8 en 9, waarvan op geen moment duidelijk wordt of deze gebaseerd zijn op enigerlei vorm van onderzoek. Wij houden het er op dat het de eigen (sterke) meningen van de promovendus zijn.

U begrijpt dat naar onze mening een dergelijk proefschrift, dat bovendien geschreven is in krakkemikkig Engels, niet toegelaten zou mogen worden tot promotie. De promovendus, en dat vinden wij zeer zorgelijk, gebruikt het 'wetenschappelijke' platform bovendien zeer nadrukkelijk om allerlei ongefundeerde, niet op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde meningen te ventileren in de Nederlandse pers.

Wij zijn gaarne bereid bovenstaande conclusies ten aanzien van dit proefschrift verder toe te lichten.

*Hopende op een spoedige reactie uwerzijds,
met vriendelijke groeten,*

Prof. dr. Paul Hoebink (Radboud Universiteit Nijmegen)

Prof. dr. Jan Willem Gunning (Vrije Universiteit Amsterdam)

Prof. dr. Eric Smaling (Wageningen Universiteit en Researchcentrum)

Prof. dr. Rob Visser (Rijksuniversiteit Utrecht)